

and related rules of sectoral traffic law, as well as the requirements of traffic safety and vehicles operation rules during the assessment of criminal offenses under Art. 286 of the Criminal code of Ukraine.

The author has proved the organic interrelation of blanket dispositions of criminal legal rules with the corresponding provisions of branch legislative acts and traffic safety and vehicle operation rules which are most often broken by actors of these criminal offenses. He has examined the characteristic of the specified rules in view of their criminal-legal value during the criminal-legal analysis and assessment of the socially dangerous actions which are considered. The classification of the specified rules has been offered. Based on the analysis of case law, the peculiarities of the application of certain types of road safety rules, as well as some issues of their improvement have been considered.

The proposals on optimization of the branch legislation on road traffic with inclusion in it as a component of traffic rules have been supported. An improved version of Art. 286 of the Criminal Code of Ukraine in view of the normative and legal content of its blanket disposition, as well as the need to further improve its legislative and regulatory framework has been supported.

The author has pointed out the need to eliminate the gaps caused by the lack of timely legal regulation of road safety issues that arose with the emergence and operation of new vehicles (electric scooters, jet skis, unicycles, etc.).

Keywords: *road safety, traffic legislation, traffic rules, classification of road safety rules, criminal offenses.*

УДК 343.97

DOI: 10.31733/2078-3566-2020-3-126-130

Федір КІРІЛЕНКО®

кандидат юридичних наук
(Міністерство внутрішніх справ України)

Андрій ЗАГОРУЛЬКО®

аспірант
(Національна академія державного
управління при Президентіві України)

УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ АЛІМЕНТІВ У 1960–2018 РОКАХ

Стаття містить аналіз статистичних даних, пов'язаних із ухиленням від сплати аліментів на утримання членів сім'ї, установлених рішенням суду. Проаналізовано об'єкт, об'єктивну сторону, предмет та коло потерпілих від цих злочинів. Основний спектр питань зосереджено на динаміці зареєстрованих злочинів як у розрізі регіонів, так і по Україні загалом та надано їх загальну характеристику. Дослідження ґрунтується на офіційній статистиці Міністерства внутрішніх справ України 1960–2018 років. Матеріали доповнено первинними статистичними даними.

Ключові слова: *батьки, дитина, аліменти, утримання дитини, ухилення від сплати аліментів.*

Метою цієї статті є здійснення історико-правового аналізу виникнення та розвитку аліментних зобов'язань у 1960-2018 роках, виявлення найбільш ефективного та прогресивного періоду для розвитку кримінального законодавства щодо протидії ухиленням від сплати аліментів. Загальний стан злочинності можна прослідкувати за поданими до статті таблицями.

Елементами наукової новизни статті є інформаційна база дослідження, оскільки робота базується на результатах вивчення звітних даних Міністерства внутрішніх справ України за 1960–2018 роки. Матеріали можуть бути корисними у науково-дослідній сфері, у навчальному процесі тощо.

Аналіз публікацій, в яких було започатковано вирішення цієї проблеми. Вагомий внесок у вивчення історії розвитку кримінального права, зокрема злочинів щодо ухилення від сплати аліментів, зробили такі науковці, як П. С. Березін, Я. М. Браїнін, М. М. Гродзинський, О. О. Дудоров, О. Д. Кисельов, В. О. Навроцький, П. Л. Фріс,

© Кіріленко Ф.О., 2020

ORCID iD: <https://orcid.org/0060-0003-3646-5371>

kirilenko.fedir@mvs.gov.ua

© Загорулько А.П., 2020

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-5604-3953>

andrii.zahorulko@mvs.gov.ua

М. П. Чубинський. Однак, незважаючи на низку розробок, у працях науковців не виконаний порівняльний аналіз відповідальності за ці злочини у різних історичних епохах та не враховано дані офіційної звітності, яка відображає динаміку злочинів, пов'язаних із ухиленням від сплати аліментів на утримання дітей у 1960–2001 роках.

Виклад основного матеріалу. Серед важливих проблем, що постають перед людством у сучасному світі, особливе місце мають проблеми розвитку населення та соціальної сфери. Створення сприятливих умов для фізичного, психічного, соціального й духовного розвитку кожного з громадян, зокрема й підростаючого покоління, досягається шляхом створення найбільш сприятливого природного середовища для розвитку сім'ї, батьківства та дитинства. Саме це є необхідною передумовою сприятливого соціально-економічного та демографічного майбутнього нашої держави і суспільства загалом. Українські реалії свідчать про суттєве зниження рівня реєстрації шлюбів і збільшення кількості розлучень. Більшість розлучень мають наслідки у вигляді подальшого виховання дітей у неповній сім'ї і потребують виплат аліментів на їх утримання [1].

У Конституції України, багатьох національних нормативно-правових актах та у низці ратифікованих нашою державою міжнародних конвенцій закріплено принцип поваги прав дитини, визнання її особливого місця в суспільстві, проголошено пріоритет посиленого правового захисту дитинства, прав та законних інтересів неповнолітніх [2]. Коли регулятивні інститути, призначені створювати сприятливі умови для фізичного, психологічного і духовного розвитку дітей, забезпечення їх правового і соціального захисту, виявляються неефективними, тоді як крайній, останній і найбільш рішучий аргумент держава застосовує кримінально-правові засоби. Серед них центральне місце належить кримінальній відповідальності, яку в чинному Кримінальному кодексі України передбачено, зокрема, й за такі посягання проти інтересів неповнолітніх, як злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання дітей (аліментів) [7].

У Кримінальному кодексі Української РСР 1961 року положенням ст. 114 розділу III «Злочини проти життя, здоров'я, волі і гідності особи» передбачалося покарання за «Злісне ухилення батьків від сплати встановлених рішенням суду або постановою народного суду коштів на утримання дітей (аліментів), а так само злісне ухилення батьків від утримання неповнолітніх або непрацездатних дітей, що перебувають на їх утриманні» у вигляді позбавлення волі на строк до одного року або у вигляді виправних робіт на той самий строк [3].

У чинному Кримінальному кодексі України відповідальність за «ухилення від сплати аліментів на утримання дітей» передбачена ст. 164 розділу V «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина». Відповідно до ч. 1 ст. 164 КК України злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання дітей (аліментів), а також злісне ухилення батьків від утримання неповнолітніх або непрацездатних дітей, що перебувають на їх утриманні, карається штрафом від 100 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або громадськими роботами на строк від 80 до 120 годин, або виправними роботами на строк до одного року, або обмеженням волі на строк до двох років [4]. Варто зауважити, що ч. 2 ст. 164 КК України передбачає, що те саме діяння, учинене особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею, карається громадськими роботами на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин, або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк від двох до трьох років [5].

Суспільна небезпека цього злочину полягає в грубому порушенні обов'язків батьків утримувати своїх дітей до їх повноліття, які закріплені ст. 51 Конституції України, а також Сімейним кодексом України. Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують захист майнових інтересів неповнолітніх або непрацездатних дітей, що потребують допомоги. Потерпілими від цього злочину є неповнолітні та непрацездатні діти [6].

Проаналізуємо статистичні дані щодо ухилення від сплати аліментів на утримання дітей у 1960–2001 роках. Статистика свідчить, що протягом 60-х років спостерігаються коливання кількості фактів злісного ухилення від сплати аліментів: у 1962 році – 2 078 випадків, у 1965 році – 1 634, і досягають свого максимального значення у 1970 році – 4 520. У цей період їх питома вага до усіх злочинів збільшується: мінімальне значення зафіксовано на початку 1960-х (1,3 %), максимальне – наприкінці (3,3 %). Із числа розкритих, 1 987 злісних ухилянь від сплати аліментів було вчинено особами, які раніше скоювали злочини. *Інформація про інші категорії осіб у статистичній звітності МВС*

України за цей період відсутня. При цьому найбільшу кількість випадків злісного ухилення від сплати аліментів зареєстровано у таких областях, як Донецька, Дніпропетровська, Ворошиловградська, Кримська, Одеська, Харківська. Найменшу – у Волинській та Полтавській.

Тенденція до збільшення кількості випадків злісного ухилення від сплати аліментів спостерігається й у 70-х роках. У цей період майже у 1,5 разу збільшилася кількість таких злочинів (від 5 200 до 9 580), а також їх питома вага (від 3,9 % до 5,4 %). Із числа розкритих випадків злісного ухилення від сплати аліментів приблизно 8 тис. було скоєно особами, які раніше притягувалися до кримінальної відповідальності. Максимальну кількість випадків злісного ухилення від сплати аліментів у цей період зафіксовано у Донецькій, Дніпропетровській, Ворошиловградській, Одеській, Харківській, Запорізькій та Кримській областях.

Тенденція до збільшення кількості випадків злісного ухилення від сплати аліментів зберігається і на початку 1980-х років. Їх максимальне значення було зафіксоване у 1983 році (10 529). За даними статистики, у цей період більшість таких злочинів було скоєно особами, які раніше притягувалися до кримінальної відповідальності (1 2873). Регіональними лідерами за кількістю зареєстрованих випадків злісного ухилення від сплати аліментів у 1980-і роки залишаються Донецька, Дніпропетровська, Одеська, Ворошиловградська, Кримська та Харківська області.

Схожа ситуація зберігається і в 1990-х роках. Так, з 1991 року кількість випадків злісного ухилення від сплати аліментів і надалі зростає: максимальне значення зафіксоване у 1996 році (16099), після чого відбувається поступове зниження їх кількості, і в 2000 році становить 4583 випадки. Відповідно змінюється і значення питомої ваги таких злочинів. Максимальне значення питомої ваги зафіксоване у 1996 р. (2,6%), мінімальне – у 2000 р. (0,8%). Із числа розкритих більшість злочинів скоїли особи, які раніше притягувалися до кримінальної відповідальності (8880), особами у стані сп'яніння (324), групою осіб (83), неповнолітніми або за їх співучасті (50). Найбільше таких злочинів зареєстровано у Донецькій, Дніпропетровській та Луганській областях.

За даними статистики у 2001 році тенденція до зростання кількості випадків ухилення від сплати аліментів відновлюється та продовжується до 2007 року (від 3 604 до 8 706). За останні три роки (2008–2010) спостерігається поступове зниження кількості таких випадків (із 8 243 до 5 947). Питома вага таких злочинів до 2007 року поступово збільшується (із 0,7 % до 2,2 %) та зменшується у 2008–2010 роках (із 2,1 % до 1,2 %). І переважну більшість ухилянь від сплати аліментів було вчинено особами, які раніше притягувалися до кримінальної відповідальності (7 961). Значно менше – особами у стані сп'яніння (128) та в групі (99). У 2000-2010 роки, як і в попередні, регіональними лідерами за кількістю зареєстрованих випадків ухилення від сплати аліментів, залишаються Донецька, Дніпропетровська, Луганська та Харківська області.

Коливання кількості зареєстрованих злочинів спостерігається за останні вісім років. Зокрема, в 2011–2013 роках їх кількість зростає із 6 047 до 7 943 (питома вага – з 1,2 % до 1,4 %), у 2014–2017 роках зменшується – 4 890 та 2 089 відповідно (питома вага – з 0,9 % до 0,4 %), а в 2018 році знову зростає до 2 970 (0,6 %). Переважну більшість таких злочинів було вчинено особами, які раніше притягувалися до кримінальної відповідальності (7 706), особами у групі – 29, у стані сп'яніння – 8.

За даними статистики, за роки радянської влади (1960–1990) в Україні було виявлено приблизно 120 тис. осіб, які ухилялися від сплати аліментів на утримання дітей, із них притягнуто до кримінальної відповідальності приблизно 88 % осіб. Їх питома вага до всіх зареєстрованих осіб становить 3,5 %. За аналогічний період років незалежності в Україні виявлено приблизно 182 тис. осіб, які ухилялися від сплати аліментів. Із них притягнуто до кримінальної відповідальності приблизно 82 %. Питома вага таких осіб у роки незалежності України зменшується до 2,7 %. Отже, можна побачити, що кількість осіб, які ухилялися від сплати аліментів у роки незалежності України, збільшилася майже у 1,5 разу.

Серед виявлених за ухилення від сплати аліментів у роки радянської влади приблизно 79 % становлять особи у віці 30–49 років, приблизно 1 % – особи у віці 25–29 років, приблизно 3 % – особи у віці 18–24 років, приблизно 2 % – особи у віці старше 50 років. У роки незалежності України за ухилення від сплати аліментів, серед виявлених, приблизно 83 % осіб становлять особи у віці 30–59 років, 11 % – особи у віці 25–29 років, 6 % – особи у віці 18–24 років, приблизно 0,4 % – особи у віці старше 60 років, при-

близно 0,02 % особи у віці 14–17 років.

Найбільшою категорією осіб, які ухилялися від сплати аліментів у період радянської влади, були працівники та учні професійно-технічних училищ – приблизно 26, що становить 22 % від загальної кількості притягнутих до кримінальної відповідальності, значно менше притягнуто працівників та учнів вищих навчальних закладів – 23 (20 %). Частка працівників та учнів середніх навчальних закладів за радянські часи становить 1,7 % (дві особи).

За аналогічний період незалежності України серед осіб, які ухилялися від сплати аліментів, 36 були учні вищих навчальних закладів, що складало 45 % від загальної кількості притягнутих до відповідальності учнів, 25 учнів професійно-технічних училищ (31 %) та середніх навчальних закладів – 11 (14 %).

Переважну більшість ухилянь від сплати аліментів у радянські роки скоєно непрацюючими працездатними особами, їх кількість становила 71 191, що становило майже 60 % від усіх виявлених осіб. Іншою категорією осіб є робітники, їх кількість майже вдвічі менше, ніж кількість непрацюючих працездатних осіб, становить 31 % (36 998) від загальної кількості виявлених осіб.

За даними статистики, серед притягнутих за ухилення від сплати аліментів у цей період 7 765 становлять колгоспники, це приблизно 7 % від усіх виявлених осіб. Найменша категорія осіб – службовці, їх кількість становить 1 018, тобто 1 %.

У роки незалежності України найбільшою категорією осіб, які ухилялися від сплати аліментів, були працездатні непрацюючі особи. Їх кількість дорівнює 137 270, що становить приблизно 76 % від усіх виявлених осіб. Робітники становлять другу категорію осіб, які ухилялися від сплати аліментів. За цей період їх кількість становить 16 374 (9 % від усіх виявлених осіб). Кількість колгоспників, притягнутих до відповідальності за ухилення від сплати аліментів, дорівнювала 1 514, що становило приблизно 1 % від усіх виявлених осіб. Найменшу категорію осіб становлять службовці – 1021 (0,6 %) [8].

Проаналізувавши статистичні дані щодо ухилення від сплати аліментів у радянський період та період незалежності України, можна стверджувати, що кількість фактів ухилення від сплати аліментів у ці два періоди майже однакова, а от кількість виявлених осіб, які ухилялися від сплати аліментів у період незалежності України, більша майже у 1,5 разу. З числа розкритих злочинів найбільше ухилянь від сплати аліментів було вчинено в обидва періоди особами, які раніше притягувалися до кримінальної відповідальності за цей вид злочину. Водночас як у радянський, так і в період незалежності України, найбільше ухилянь від сплати аліментів зареєстровано у Донецькій, Дніпропетровській, Луганській, Одеській та Харківській областях.

Висновки. Отже, проаналізовані дані свідчать про те, що ухилення від сплати аліментів на утримання дітей не є сучасним надбанням людства. Ця категорія злочину була актуальною як у роки радянської влади в Україні, так залишається актуальною і в роки незалежності України. Оскільки досить часто батьки відмовляються від виконання такого важливого обов'язку, законодавством України закріплено обов'язок батьків утримувати свою дитину до досягнення нею повноліття (або до завершення навчання) та передбачено відповідальність за злісне ухилення від сплати аліментів. Проте вирішувати проблему несплати аліментів на утримання дітей потрібно комплексно, не обмежуючись лише внесенням змін у законодавство. Необхідно також зосередити увагу щодо орієнтування суспільства на головні сімейні цінності сучасної людської цивілізації.

Список використаних джерел

1. Бабенко А. М. Деякі проблеми визначення об'єктивних ознак злочинів ухилення від сплати аліментів на утримання дітей (ст. 164 КК України) та ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків (ст. 165 КК України). *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 2. С. 21–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2015_2_8.
2. Конституція України : Прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. Київ : Преса України, 2009. 80 с.
3. Кримінальний кодекс Української РСР. Введений в дію 01.04.1961. Київ : Державне вид-во політ. літ. УРСР, 1961. 242 с.
4. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. 2-е вид., перероб. та допов. Київ : Декор, 2008. 1428 с.
5. Петrenchенко С. А. Аліменти на дитину в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2015. Вип. 31(2). С. 15–18. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_31%282%29.
6. Радник. Український юридичний портал. URL:

<http://radnuk.info/komentar/kruminal/osobluva/291-rozd5/4472-164-html>.

7. Семенов І. В. Теоретико-прикладні проблеми суб'єктивної сторони ухилення від сплати аліментів на утримання дітей. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 1. С. 302–312. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkavk_2015_1_26.

8. Статистичні таблиці, що характеризують злочинність в Україні в період 1960–2000 років : довідник / упоряд. Ф. О. Кіріленко. Київ : Паливода А. В., 2019. 242 с.

Надійшла до редакції 17.07.2020

References

1. Babenko A. M. Deiaiki problemy vyznachennia obiektyvnykh oznak zlochniv ukhlyennia vid splaty alimentiv na utrymattia ditei (st. 164 KK Ukrainy) ta ukhlyennia vid splaty koshtiv na utrymattia nepratsezdatnykh batkiv (st. 165 KK Ukrainy) [Some problems of determining the objective signs of crimes of evasion of child support (Article 164 of the Criminal Code of Ukraine) and evasion of maintenance of disabled parents (Article 165 of the Criminal Code of Ukraine)]. *Pivdenoukrajinskyi pravnychi chasopys*. 2015. № 2. S. 21–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2015_2_8. [in Ukr.].

2. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] : Pryiniata na 5-y sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28.06.1996. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. Kyiv : Presa Ukrainy, 2009. 80 s. [in Ukr.].

3. Kryminalnyi kodeks Ukrainskoi RSR [Criminal Code of the Ukrainian SSR]. Vvedenyi v diiu 01.04.1961. Kyiv : Derzhavne vyd-vo polit. lit. URSR, 1961. 242 s. [in Ukr.].

4. Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Scientific and practical commentary to the Criminal Code of Ukraine] / za zah. red. P. P. Andrushka, V. H. Honcharenka, Ye. V. Fesenka. 2-e vyd., pererob. ta dopov. Kyiv : Dekor, 2008. 1428 s. [in Ukr.].

5. Petrenchenko S. A. Alimenty na dytynu v Ukraini [Child support in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia : Pravo*. 2015. Vyp. 31(2). S. 15–18. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_31%282%29. [in Ukr.].

6. Radnyk [Adviser]. *Ukrainskyi yurydychnyi portal*. URL: <http://radnuk.info/komentar/kruminal/osobluva/291-rozd5/4472-164-html>. [in Ukr.].

7. Semenov I. V. Teoretyko-prykładni problemy subiektyvnoi storony ukhlyennia vid splaty alimentiv na utrymattia ditei [Theoretical and applied problems of the subjective side of evasion of child support]. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*. 2015. № 1. S. 302–312. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkavk_2015_1_26. [in Ukr.].

8. Statystychni tablytsi, shcho kharakteryzuiut zlochnnist v Ukraini v period 1960–2000 rokiv [Statistical tables characterizing crime in Ukraine in the period 1960–2000] : dovidnyk / uporiad. F. O. Kirilenko. Kyiv : Palyvoda A. V., 2019. 242 s. [in Ukr.].

SUMMARY

Fedir O. Kirilenko, Andriy P. Zagorulko. Child support alimony evasion in 1960-2018. The article is devoted to the analysis of statistics related to the avoidance of child support alimony established by a court order. The object, the objective side, the subject and the circle of the victims of these crimes are analyzed. The main range of issues is focused on the dynamics of registered crimes, both by region and Ukraine as a whole, and provides a general description of them. The study is based on official statistics of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine 1960-2018. Materials are supplemented by primary statistics.

The purpose and purpose of this article is to conduct a historical and legal analysis of the origin and development of alimony obligations in the years 1960-2001, to identify the most effective and progressive period for the development of criminal legislation to counterfeit alimony. The overall crime rate can be traced to the tables provided in the article.

Statistics on the evasion of alimony in the Soviet period and the period of independence of Ukraine show that the number of facts of evasion of alimony in these two periods is almost the same, and that the number of identified persons who evaded alimony in the period of independence of Ukraine is more than almost 1,5 times. Of the crimes solved, the largest number of alimony payments were committed in both periods by persons who had previously been criminally responsible for this type of crime. At the same time, both in Soviet and in the period of Ukraine's independence, the largest number of alimony payments was registered in Donetsk, Dnipropetrovsk, Luhansk, Odesa and Kharkiv regions.

The relevance and scientific novelty of the study. Elements of the scientific novelty of the article are the information base of the research, as the work is based on the results of the study of the reporting data of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine for 1960-2018. The materials can be useful in the research field, in the educational process, etc.

Keywords: *parents, child, alimony, child support, alimony.*